

Anna F. Steyn

**KNELPUNTE IN DIE WESTERSE GESIN
AS GEVOLG VAN
GESINSVERANDERING**

Ons leef in 'n eeu wat deur snelle en toenemende verandering gekenmerk word. Hierdie veranderinge en nuwe ontwikkelings is egter nie net tot die tegnologie beperk nie maar vind ook in die maatskaplike lewe plaas. Die veranderinge op maatskaplike gebied is egter nie so vinnig en skouspelagtig soos op die tegnologiese gebied nie, en dit word eers oor 'n lang tydperk geleidelik sigbaar. In der waarheid word hierdie veranderinge eers waargeneem as dit met die maatskaplike toestande van die era wat dit voorafgegaan het, vergelyk word.

As ons 'n studie wil maak van die veranderende gesinstruktuur van die Westerse samelewing, dan is die mees geskikte era waarmee dit vergelyk kan word, dié van voor die Industriële Revolusie, aangesien die gesin indringende veranderinge as gevolg van die Industriële Revolusie ondergaan het, en nog steeds ondergaan.

Preïndustriële gesin

Een van die besondere kenmerke van die preïndustriële samelewing was dat die grootste persentasie van die bevolking (ongeveer 90 persent) in 'n wêreld van kleindorpie, markgenootskappe en landbouhoewes gewoon het, en dat dit basies deur 'n selfonderhoudende ekonomie gekenmerk is.

Die samelewingstruktuur was besonder eenvoudig en ongediferensieerd, met die uitgebreide gesin of sogenaamde grootgesin as een van die belangrikste indien nie dié belangrikste elemente

binne hierdie samelewingstruktuur.

Hierdie sogenaamde grootgesin of uitgebreide gesin was die basiese ekonomiese eenheid, waarbinne die produksie van die eie verbruiksgoedere voorsien is, en waardeur 'n selfonderhoudende ekonomie verkry is. Nie net is daar in die ekonomiese behoeftes van die individu binne hierdie grootgesin voorsien nie, maar ook in die meeste van sy ander behoeftes, en die godsdienstige, kulturele, politieke en ander funksies is ook binne die uitgebreide gesin uitgevoer. Selfs in die preïndustriële stede, waar die gildestelsel gebloei het, word gevind dat hierdie gildestelsel basies op die lyn van die grootgesin en kwasieverwantskapsbande uitgebou is.

Ook toon die samelewingstruktuur hier in Suid-Afrika voor die ontdekking van goud en diamante, die gevolglike industrialisering en vinnige ontstaan van stede en geweldige toeloop daarheen 'n ooreenkoms met die samelewingstruktuur in Wes-Europa van voor die Industriële Revolusie. Die uitgebreide gesin het net so 'n geweldige belangrike en sentrale rol in die maatskaplike organisasie van die Suid-Afrikaanse samelewing, wat grotendeels landelik van aard was, gespeel.

Daar word deur sommige outeurs na die plattelandse gesin in Suid-Afrika as die sogenaamde patriargale gesin verwys, en hulle toon aan dat die lewe van die mens eintlik binne hierdie verwantskap- en gesinsbande en ook binne die bande van sy kerk en gemeenskap verloop het. (Sien Keyter:89 en Cronjé & Venter, 1958, 141.)

Wat die struktuur van hierdie gesinstipe betref, moet daarop gewys word dat 'n groot aantal gesinne deur die lyn van afstamming aan mekaar gesnoer was, om so die uitgebreide gesin te vorm. Dit kom daarop neer dat die seuns met hulle vrouens en kinders by die ouers inwoon en dat verkillende generasies saam een huishouding uitgemaak het, en die groep verwante eintlik in 'n hegte primêre gemeenskapsverband, met hul lewens eng verweef, geleef het. So

het hulle dus 'n groter groep gevorm, met 'n gemeenskaplike ekonomiese taak, en besonder sterk voorskriftelike verhoudingspatrone, regte en pligte ten opsigte van mekaar. Een besondere kenmerk van hierdie grootgesin is die plek wat die kerngesin – dit wil sê die man, vrou en hulle eie kinders – hierbinne inneem. Die kerngesin vorm naamlik nie 'n eie afsonderlike selfstandige eenheid nie, maar dit is stewig in die meer omvattende grootgesin ingekapsel. Die lede van die kerngesin het dus nie selfbeslissing oor hulle eie lot nie, maar hulle vorm deel van 'n groter groep, aan wie hulle lotsgebonde is.

Die basiese gesag in hierdie grootgesin is deur die manlike hoof uitgeoefen en is na sy dood op sy oudste seun oorgedra. Die vrou het geen of weinig gesag gehad – in der waarheid is sy dwarsdeur haar lewe as minderjarig beskou. Sy is deur haar lewe eers aan die gesag van haar vader en daarna van haar man onderwerp.

Wat die dinamika van hierdie grootgesin betref, word daar oor die algemeen gevind dat die wyse waarop dit funksioneer, in 'n baie groot mate op verskillende vlakke tot die sekuriteit van die individu bydra.

In die eerste instansie het die lede van die grootgesin in 'n groot mate ekonomiese sekuriteit. Die grootgesin het 'n bestaans ekonomie, en die hele groep werk saam vir die verkryging van lewensonderhoud. As daar ekonomiese probleme by sommige lede van die grootgesin ontstaan, en die betrokke persone nie meer self in die lewensonderhoud kan voorsien nie, dan is die voor-die-handliggend dat die ander lede van die uitgebreide gesin 'n bydrae in dié verband sal lewer. So is die kind sonder ouers, die gebrekklikes, siekes en ook die bejaarde persone binne die groter gesinsverband versorg, en het die probleem van nooddruftheid nie maklik ontwikkel nie. Hoewel te veel persone wat nie vir hulself kan voorsien nie binne so 'n gesin 'n te groot ekonomiese belasting en dus nadelig kan wees, word dit tog algemeen dat hierdie toedrag van

sake tot 'n baie hoë mate van ekonomiese sekuriteit by die lede bydra.

Tweedens kan daarop gewys word dat die besondere aard en samestelling van die grootgesin in 'n baie hoë mate tot emosionele sekuriteit lei. So is 'n besondere kenmerk van die grootgesin die feit dat die huishouding altyd uit 'n groot aantal persone bestaan, en dat die lewenspatroon van die individu so ingerig is dat hy sy tyd en aandag tussen 'n groot aantal persone moet versprei. Gevolglik is die emosionele bande tussen die lede van die gesin meer ekstensief as intensief van aard, en daar is nie 'n groot verskil in die aard van die emosionele bande tussen die lede van die gesin en persone buite die gesin nie. Belangrik is egter dat, hoewel die persoon se emosionele lewe nie juis intensief is nie, hy tog voortdurend in kontak met en omring van mense is, en die probleem van eensaamheid nie in die uitgebreide gesin voorkom nie.

Vanweë die feit dat die persone in die uitgebreide gesin so voortdurend van ander mense omring is en hulle dus in bepaalde goedgedefinieerde verhoudings teenoor mekaar staan, het verdere belangrike implikasies vir die individue binne die groter gesinsverband ontstaan.

So byvoorbeeld is hierdie persone wat in so 'n uitgebreide huishouding woon, baie sigbaar vir mekaar en (Goode, 1966:54) sien hulle mekaar meer dikwels as wanneer elk van die kerngesinne sy eie afsonderlike woning sou hê. Saam hiermee gaan die feit dat daar 'n totale gebrek aan privaatheid is, en dat die gedrag van die gesinslede teenoor mekaar nie hulle eie saak is nie, maar dat ander lede van die groter huishouding oor die huweliksverhouding en ouer : kind-verhouding toesig kan hou, en inspraak op die interne aangeleenthede van die kerngesin het. Hierdie verhoogde sigbaarheid en gebrek aan privaatheid dra nou ook in 'n hoë mate by tot die uitoefening van 'n groot mate van maatskaplike beheer (Bos-sard & Boll, 1960:61). Die lede van die huishouding het dan ook

die verpligting om op mekaar se gedrag te let om te verseker dat daar korrek opgetree word. Gewoonlik het die lede van die huishouding groot belang daarin dat die huweliksverhouding en gesinsverhoudinge gehandhaaf word, en daar word in geval van gesins- en verhoudingsprobleme, beheer en druk op die kerngesin uitgeoefen – wat tot die stabiliteit van die gesin bydra. Afgesien van die beheer, kry die lede van die kerngesin, waar daar huweliks- en gesinsprobleme ontwikkel, ook sterk emosionele steun van die ander lede van die uitgebreide gesin deurdat hulle weens die gebrek aan privaatheid met groot vrymoedigheid hul probleme met veral die ouer lede kan bespreek. Op hierdie wyse word die lede van die kerngesin in 'n struktureel sterk ondersteunde posisie geplaas, wat verder tot gesinstabiliteit bydra.

Die uitgebreide gesinsistiem met die groot aantal persone in die huishouding het ook belangrike implikasies vir die opvoeding en sosialisering van die kind. So byvoorbeeld is dit nie net die eie ouers wat dissipline op die kind uitoefen nie, maar kan 'n verskeidenheid van volwasse persone die kind dissiplineer. Die probleem wat die dissiplinering van kinders in die moderne kerngesin veroorsaak, naamlik die ontwikkeling van diepge-setelde konflikte by die kinders, is nie by die kind in die uitgebreide gesin aanwesig nie.

Bossard en Boll (1960:59) wys ook daarop dat die lede in die grootgesinsistiem tot 'n vroeë aanvaarding van lewenswerklikhede lei. Die kinders word op 'n vroeë stadium aan hulself oorgelaat en leer ook om lewensprobleme op 'n vroeë stadium te hanteer. Die ekstensiewe emosionaliteit van die uitgebreide gesin het verder ook besliste voordele vir kinderontwikkeling gehad, want weens die aanwesigheid van groot getalle volwassenes en kinders, kon die ouers onder die druk van omstandighede nie oorbesitlik, oorbeskermend of oorbeang teenoor die kind wees nie.

'n Laaste aspek van die uitgebreide gesin wat 'n groot rol in die ontwikkeling van die kenmerkende sekuriteit van hierdie gesins-

tipe speel, is naamlik die aard van die rolverdeling. Die roldifferensiasie binne hierdie gesin is baie spesifiek en duidelik afgebaken, en die vrou het, afgesien van die versorging van die kinders, net soos die man, tradisioneel duidelik afgebakende ekonomiese aktiwiteite. Hierdie duidelike roldifferensiasie lei daartoe dat daar geen onsekerheid of konflik oor die rol wat elk te vervul het, is nie.

Samevattend kan dus van die aard van die uitgebreide gesin in die preïndustriële era gesê word dat een van sy uitstaande kenmerke dié van die hoë mate van sekuriteit – ekonomiese, emosionele en rolsekuriteit was, en dat die kerngesin as sodanig in 'n struktureel sterk ondersteunde posisie was, wat tot 'n baie hoë mate van gesinstabiliteit geleë het.

Die Industriële Revolusie en daarmeegepaardgaande faktore wat bygedra het tot 'n veranderde samelewing- en gesinstruktuur

Die Industriële Revolusie in die Westerse Wêreld, saam met die eise wat deur die industriële arbeid en verstedeliking gestel word, het egter daartoe bygedra dat die samelewingstruktuur, en daarmee saam die stabiele gesinstruktuur, baie ingrypend verander het.

Ter toeligting moet daarop gewys word dat, hoewel ons in hierdie konteks slegs na die proses van verandering verwys wat gevolg van industrialisering en verstedeliking in die Westerse wêreld is, hierdie proses nie slegs tot die Westerse wêreld beperk is nie. Goode (1963) wys byvoorbeeld daarop dat die samelewingstruktuur en die gesin in alle lande waar industrialisering en verstedeliking plaasgevind het, aan kenmerkende veranderinge onderhevig was.

In soverre as wat Suid-Afrika aan die proses van industrialisering en verstedeliking onderhevig was, sal die veranderinge dus

ook hier te voorskyn tree. En dat Suid-Afrika reeds 'n geruime tyd en tans in toenemende mate aan hierdie prosesse onderhewig is, is 'n bekende historiese feit en spreek ook duidelik uit bepaalde statistiese gegewens.

Die belangrikste verandering wat deur die Industriële Revolusie teweeggebring is, is die feit dat die fabriek die primêre produksie-eenheid in die samelewing geword het. Hierdeur het die individu buite gesinsverband begin werk, en is die gesinslewe so van ekonomiese aktiwiteite losgemaak. Deur die ontwikkeling van hierdie gedifferensieerde arbeids- en ekonomiese funksie, soos beliggaam in ons hedendaagse ekonomiese en beroepstelsel, is 'n proses van strukturele differensiasie aan die gang gesit. Hierdie proses het die struktuur van die samelewing totaal verander, deurdat meer en meer van die lewensaktiwiteite uit die gesin uitgedifferensieer het en gespesialiseerde strukture buite die gesin begin ontwikkel het, waarbinne hierdie lewensaktiwiteite op 'n gespesialiseerde manier tereggekome het.

Hierdie proses van strukturele differensiasie behels dus dat al meer funksies in die samelewing, wat eers deur die uitgebreide gesin en verwantskapsisteem uitgevoer is, nou deur die ekonomiese en beroepstruktuur, en ook ander strukture buite die gesin, geabsorbeer word. Hierdie proses het ten koste van die relatiewe belangrikheid van die uitgebreide gesin en verwantskapsisteem as strukturele komponent van die samelewing geskied (Cilliers, 1960: 9). Cilliers (1960:9) wys daarop dat dit vanuit die oogpunt van die betrokke individue gesien, die gevolg van hierdie proses is dat baie van hulle behoeftes, waarvoor vroeër binne die raamwerk van die verwantskapstelsel voorsiening gemaak is, tans buite hierdie struktuur bevredig word.

Die gevolg van hierdie proses is egter nie dat die gesin nou uit die samelewing uitgeskakel gaan word nie, maar dat die gesin self 'n meer gespesialiseerde struktuur met gespesialiseerde funksies ge-

word het.

Afgesien van die feit dat hierdie proses van strukturele differensiasie tot die verandering in gesinsfunksies gelei het, het dit ook tot verdere indringende veranderings ten opsigte van die gesinstruktuur en verhoudings binne die gesin gelei.

So kan daarop gewys word dat die uitgebreide gesin nie as eenheid binne die industriële opset geakkommodeer kon word nie, maar dat dit die individu geword het wat as basiese arbeidseenheid optree. As gevolg hiervan het hy potensiële ekonomiese onafhanklikheid van die uitgebreide gesin, en spesifiek die vaderlike huis, gekry (Cilliers, 1960:8) en word hy so vir sy eie lewensonderhoud verantwoordelik.

Hierdie losmaking is verder bevorder deur die feit dat die persoon ter wille van werkseleenthede soms na 'n ander gebied moes trek — na gebiede, merendeels die grootstad, waar industrieë opgerig is. Daardeur het hul geografies van hul uitgebreide gesinsgroep verwyderd geraak, en het hierdie uitgebreide gesinsgroep ook geleidelik as 'n funksionerende eenheid begin opbreek.

'n Verdere faktor wat bygedra het tot die opbreking van die uitgebreide gesinsgroep, is dat deur die rasionele aard van die ekonomiese bedrywighede die eise gestel word dat persone nie op 'n toegeskrewe basis van ouderdom en geslag ekonomiese aktiwiteite uitvoer nie, maar dat hulle werkplasing deur hul basiese vermoëns, vaardigheid en opleiding bepaal word. Daardeur is daar heelwat ten opsigte van die gesag- en statusstruktuur van die uitgebreide gesin ingeboet, en het differensiële maatskaplike mobiliteit binne-in die uitgebreide gesin ontstaan, wat die eenheid van die uitgebreide gesin nog verder benadeel het.

Hierdie proses van strukturele differensiasie, asook die nuwe eise vir die beoefening van 'n beroep, wat die gevolg van die Industriële Revolusie is, het dan mettertyd daartoe gelei dat die struktuur van die gesin geleidelik gewysig is. Daarom kom ons tans in

die Westerse wêreld – en ook in Suid-Afrika, by die Blanke sowel as by die verstedelike Nie-Blanke – voor veranderde en veranderende gesinstrukture te staan, waaraan baie knelpunte verbonden is.

In die volgende afdeling wil ek dus kortliks ingaan op die basiese verandering in die struktuur van die Westerse, asook Suid-Afrikaanse gesin, die implikasies wat hierdie strukturele verandering vir die gesinsdinamika inhou, en die aard van die knelpunte wat uit hierdie situasie voortspruit.

Veranderinge in die gesinstruktuur en knelpunte in die hedendaagse Westerse gesin

Die belangrikste strukturele verandering wat die gesin sedert die aanvang van die industriële era ondergaan het, is die feit dat die kerngesin struktureel verwyderd en geïsoleerd geraak het van die wyer verwantskapsisteem waarin dit ingebed en ingekapsel was, en dat hierdie kerngesin, naamlik die man en vrou en hulle afhanklike kinders, as 'n onafhanklike en afsonderlike eenheid begin funksioneer het. Dat hierdie proses van strukturele isolasie van die kerngesin ook in Suid-Afrika begin ontwikkel en ver gevorderd het, blyk duidelik uit werke deur Keyter (1940), Venter en Cronjé (1958) Van der Merwe (1963) en Van der Merwe (1969). Keyter (1940:105-107) sê byvoorbeeld reeds in 1940 in hierdie verband:

„In die eerste plaas het die grootte van die gesin drasties afgeneem. Die ou landelike grootgesin, waarin dikwels drie, selfs meer geslagte saam gewoon het, het steeds kleiner en kleiner gekrimp. Vandag vind ons reeds onder ons jonggetroudes die vaste oortuiging dat dit hoogs onwenslik vir die huweliksgeluk is dat hul ouers by hulle moet inwoon. Selfs nog beter sou dit wees om na 'n ander plek te trek waar hul ouers hulle nie so maklik kan bereik nie!”

Hierdie struktureel geïsoleerde kerngesin het enkele belangrike kenmerke wat die gesinsdinamika op 'n besondere manier beïnvloed.

vloed en die gesin in 'n besondere mate kwesbaar maak.

Een van die belangrikste kenmerke van die struktureel geïsoleerde kerngesin is die feit dat die gesin ekonomies onafhanklik van die wyer verwantskapsisteem geword het, en dat dit vir ekonomiese onderhoud in die eerste instansie van die manlike hoof van die kerngesin afhanklik is – onderhoud op grond van 'n inkomste wat hy verkry deur sy werk in 'n strukturele, gedifferensieerde, ekonomiese struktuur buite die gesin. Die selfonderhoudende en selfversorgende aard van die uitgebreide gesin het dus hierdeur verlore gegaan. Dit gebeur soms wel dat die gesin van oriëntasie die jong egpaar aan die begin van die huwelik bystaan om 'n onafhanklike huishouding aan die gang te kry, maar dit is nie algemene praktyk nie, en die basiese aanvaarde uitgangspunt is dat elke kerngesin in sy eie lewensonderhoud moet voorsien deur die inkomste van die manlike gesinshoof.

Hierdie toedrag van sake het die gesin ekonomies besonder kwesbaar gemaak. In tye van nood kan die kerngesin beswaarlik op die lede van die uitgebreide gesin of verwante vir onderhoud terugval, en verskynsels soos voortdurende werkloosheid, langdurige siekte en die afsterwe van die man kan dus baie maklik daartoe lei dat die gesin nooddruftig word. Ook word die ekonomiese voorsiening vir gestremdes, bejaardes en weeskinders 'n netelige kwessie – 'n toedrag van sake wat vir die lede van die kerngesin 'n groot mate van ekonomiese onsekerheid kan inhou.

'n Tweede kenmerk van die struktureel geïsoleerde kerngesin is die feit dat dit 'n afsonderlike woning bewoon wat nie met ander verwante of die ouers van een van die lede van die egpaar gedeel word nie. Soms woon een van die oorlewende ouers van die egpaar of 'n ander familielid wel in, maar dit is meer die uitsondering as die reël.

Tog moet ons hier versigtig wees met ons interpretasie van die begrip strukturele isolasie van die kerngesin van die wyer verwant-

skapsisteem. Dit beteken beslis nie dat die verhoudings met die gesin van oriëntasie en die wyer verwantskapsisteem verbreek word nie. Navorsing gedurende die afgelope twee dekades – ook in Suid-Afrika (Van der Merwe, 1969) – het baie beslis aangetoon dat daar wel bande met verwante bly voortbestaan. Die bande is baie nouer as met ander lede van die gemeenskap, en daar is 'n groot mate van onderlinge hulpverlening – veral geldelik, wat betref sorg in tye van siekte en kinderopvoeding. Hierdie verhoudings en wedersydse verpligtings wat onderneem word, verskil egter in aard van die verhoudings wat tussen die wyer verwantskapsgroep en kerngesin voortbestaan, en meer op sentiment berus. Die onderlinge hulpverlening, wat oor 'n wye area kan strek, word basies op eie inisiatief en vrywillig gedoen.

Hierdie strukturele isolasie van die kerngesin hou belangrike implikasies vir die gesinslewe in, want dit maak die gesin beslis meer kwesbaar en stel knelpunte daar, waarvan onder andere op die volgende gelet kan word:

In die eerste instansie word gevind dat die gesin baie kleiner is, en dat, waar hierdie kleiner gesin in 'n eie woning dikwels geografies verwyderd van ander verwante leef, hul gedrag baie minder sigbaar vir die ander verwante is. Die idee dat die gesinslede toesig oor mekaar se gedrag moet hou, kan gevolglik nie in stand gehou word nie, en dit is dus nie meer moontlik om primêre maatskaplike beheer oor hulle uit te oefen nie.

Saam hiermee ontwikkel daar dan die opvatting dat die verhoudings tussen die lede van die kerngesin heeltemal privaat van aard is.

Dit kom daarop neer dat die verhoudings in die gesin, synde positief of negatief, primêr die aangeleentheid van die gesinslede is, en dat persone van buite – synde vriende of verwante – nie met die gesinsangeleenthede mag inmeng nie. Kooij (1970) verwys na hierdie tipe gesin wat so sterk op sy privaatheid staan as die „ge-

slote gesin”.

Hierdie idee van die privaatheid, selfbestuur en selfstandigheid van die kerngesin lei in nog 'n groter mate daartoe dat primêre maatskaplike beheer van die verwante oor die kerngesin en oor die huweliksverhouding nie geduld word nie, en daar kan dus nie op dié wyse druk op die handhawing van die huweliksverhouding uitgeoefen word nie – 'n faktor wat beslis daartoe bydra dat die kerngesin meer onstabiel word.

Afgesien van die verval van primêre maatskaplike beheer oor die kerngesin, dra 'n verdere faktor in hierdie situasie tot onstabieleit by. Dit kom daarop neer dat, as daar verhoudingsprobleme in die kerngesin kom, die gesinslede feitlik slegs op mekaar aangewese is en dat hulle nie op die ondersteuning van hul verwante kan staatmaak om hulle deur die moeilike tyd te help nie. Hulle verkies in der waarheid om hierdie probleme, weens die private aard daarvan, nie met verwante te bespreek nie. Die kerngesin het dus hierdeur beslis in 'n struktureel onondersteunde posisie geraak en dit het daardeur besonder kwesbaar geword.

Presies hoe kwesbaar die kerngesin geword het, sal ook baie duidelik uit die volgende kenmerk, naamlik die sogenaamde emosionalisering van die kerngesin, blyk.

Hierdie emosionalisering van die kerngesin kom daarop neer dat die lede van die kerngesin, in teenstelling met die lede van die uitgebreide gesin, waar 'n persoon altyd deur 'n groot aantal persone omring was, baie meer op mekaar vir emosionele bevrediging aangewese is, en dat die verhoudings tussen die gesinslede, naamlik die man en vrou, die man en kinders en die vrou en kinders, deur 'n intense emosionaliteit gekenmerk word. Daarmee saam gaan die feit dat daar 'n polarisering in die samelewing plaasgevind het deurdat, in soverre as wat dit die gevoelslewe betref, die verhoudings binne die gesin baie intiem en sterk emosioneel gekleur is, terwyl die verhoudings na buite – in die werk en met ander lede van die

gemeenskap – meer onpersoonlik en sekondêr van aard is.

Hierdie emosionalisering hou beslis vir die kerngesin knelpunte in. So kan daarop gewys word dat die emosioneel gegrondveste gesinsverhouding tot die emosionele stabiliteit vir die volwasse individue bydra deurdat die gesin in die gepolariseerde samelewing die enigste oorblywende area is waarin daar ruimte vir emosionele ontlading van die individu is.

Die spanning van die buitelewe moet nou ook deur die gesin geabsorbeer word, waardeur daar geweldige hoë eise aan die persone in hul gesinsverhoudings gestel word en waardeur 'n addisionele las op hul skouers gelaai word. Cilliers (1960:59) sê in dié verband: „Soos reeds aangetoon, word deur hierdie omstandighede geweldige druk op die gesinslewe, en veral op die huweliksverhouding, uitgeoefen. 'n Hoë egskeidingsyfer is onvermydelik indien die huweliksverhouding nie hierdie geweldige las kan dra nie!”

Ook moet daarop gewys word dat, waar die emosionele lewe binne die kerngesin so 'n hoë mate van intensiteit het, die probleme wat in die gesin sal opduik – of dit nou as gevolg van probleme in interne verhoudings is of as gevolg van probleme wat van buite af op die gesin oorgedra word – baie meer intens ervaar word, en teleurstellings van so 'n intense aard sal wees dat dit die stabiliteit van die huweliksverhouding kan bedreig.

Afgesien van die knelpunte, tot dusver genoem, het hierdie kleiner wordende gesin en die daarmee gepaardgaande emosionalisering van die gesin ook belangrike implikasies vir die ouer : kindverhouding en vir die ontwikkeling van die kind oor die algemeen. Aan die een kant hou hierdie klein kerngesin, met die sterk intensiewe emosionele verhoudings, bepaalde voordele vir die kind in. Daar kan geen twyfel wees dat die kinders in klein gesinne voordele geniet wat buite die bereik is van kinders in groot gesinne op ooreenstemmende ekonomiese en maatskaplike vlakke nie.

Tog hou hierdie klein gesin aan die ander kant ook besondere probleme vir die sosialisering van die kind in. Een van die belangrikste probleme lê hier opgesluit in die losmaking van die geweldige sterk emosionele bande wat die kind aan sy ouers bind. Dit is reeds gestel dat die ouer : kind-verhouding besonder intens emosioneel is, en dit kan waarskynlik met reg gesê word dat die ouer : kind-verhouding nog nooit in die geskiedenis so intens emosioneel was as wat dit tans is nie. Tog word dit van die kind verwag dat, om volwasse te kan word, hy hom in 'n groter mate moet losmaak en distansieer van sy eie ouerhuis as wat die geval in die uitgebreide gesin is, om sodoende sy eie gesin van prokreasie te kan begin aan wie hy sy eerste lojaliteit sal moet gee en waarbinne hy eendag sy basiese emosionele bevrediging moet kry. Die groot probleem hier is dat die ouers 'n oorbeskermende houding teenoor die kind kan inneem, en die kind te lank van hulle afhanklik kan hou (Bossard & Boll, 1960:55).

Die kind het dus 'n verdere pad om te ontwikkel en te emansipeer van sy ouerhuis, en hierdie emansipasie is drastieser as ooit tevore, en indien hy dit nie regkry nie, en 'n te nou band met sy eie ouers bly behou, kan dit 'n bedreiging vir sy persoonlikheidsontwikkeling, asook vir sy eie gesin van prokreasie inhou – 'n faktor wat van die gesin 'n meer kwesbare instelling maak.

Die sterk emosionele band kan verder ook probleme wat die emosionele implikasies van dissiplinering betref, inhou. In hierdie kerngesin word die dissiplinering in hoofsaak deur die ouers gedoen, en as die kind 'n groot mate van dissipline nodig het, of as die ouers buitengewoon dominerend is, kan dit lei tot baie diepgaande emosionele konflikte in die kind. Afgesien van hierdie emosionele probleme is daar verdere faktore in die klein kerngesin aanwesig wat die aanpassing van die kind in die buitewêreld bemoeilik.

So byvoorbeeld is die patroon waarop die lewe in die klein ge-

sin georganiseer is, van so 'n aard dat die kind in die middelpunt van aandag is, met veel wat vir hom gedoen word, waardeur hy 'n beeld van sy eie belangrikheid kan vorm. Hy groei dus basies op in 'n wêreld wat om homself roteer, en sy selfbeeld word dienooreenkomstig gevorm. Wanneer hy tot die beroepswêreld toetree, is die situasie gans anders – is die kind slegs een tussen vele en is hy nie goed voorbereid om 'n aanpassing in die groter organisasie-opset te maak nie (Bossard & Boll, 1960:53).

Afgesien van die ontwikkeling van 'n onrealistiese selfbeeld is die aard van die kerngesin so dat dit ook die kognitiewe ontwikkeling van die kind kan benadeel – faktore wat verder daartoe kan bydra dat die aanpassing van die kind in die buitewêreld bemoeilik kan word (Wurzbacher, 1973:44).

Opsommenderwyse kan dit dus hier gestel word dat die kerngesin, weens die feit dat dit basies in 'n struktureel onondersteunde posisie is, saam met die besonder intensiewe emosionaliteit in die gesin, besonder kwesbaar geword het, beide wat betref die huweliksverhouding en die ouer : kind-verhouding.

Afgesien van hierdie kwesbaarheid soos hierbo geskets, het daar nog verdere veranderinge binne die gesin plaasgevind, wat, hoewel dit bepaalde voordele vir die gesinslede inhou, die gesin tog meer kwesbaar gemaak het. Een van die belangrikste veranderinge in hierdie verband is dat die rolhouding van beide die man en die vrou geweldige veranderinge ondergaan het, waarop ek vervolgens wil ingaan.

Veranderinge van rolle van man en vrou, en implikasies ten opsigte daarvan vir die gesin

Een van die belangrikste wyses waarop die rol van die man deur die Industriële Revolusie geraak is, is die feit dat sy ekonomiese

arbeid nie meer soos vroeër binne die huis gedoen word nie, maar in strukture buite die huis, en dat hy as gevolg daarvan lang ure van die huis moet weg wees. Wat die algemene invloed van dié feit op die gesin betref, sê Cilliers (1960:47) die volgende:

„... die arbeidskring van die hedendaagse Westerling vorm 'n wêreld van sy eie, los van die huis en gesin. In hierdie arbeidskring word die werker as *individu* opgeneem, en nie in die gesinsgroep nie. Verder hang hiermee saam die feit dat die eise wat aan die individu as werker gestel word, nie alleen steeds meer en meer verskil van die eise wat die gesinslewe aan hom of haar stel nie, maar ook steeds groter en groter word. Die individu word hierdeur in 'n toenemende mate van sy gesinslede vervreem.”

Een van die grootste knelpunte wat as gevolg hiervan ontwikkel, is dat die man nie altyd die tyd tot sy beskikking het om aan die kinders te bestee nie, en dat die grootste gedeelte van die kinderversorging op die skouers van die vrou neerkom. Dit kan veral die sosialisering van die seun nadelig beïnvloed, veral as hy nie voldoende kontak het met sy vader as model waarop hy sy gedrag kan skoei nie, en dit vir hom daardeur moeilik is om sy geslagsrol aan te leer.

'n Verdere belangrike probleem in hierdie verband is dat die moeder, deurdat slegs sy voortdurend deur die dag met die kinders besig is, 'n te hegte verbintenis met die kinders kan ontwikkel en dat sy deur so 'n simbiotiese binding met die kinders, en veral die seuns, eintlik kompenseer vir die afwesigheid van die man. Hierdie patologiese hegte verhouding kan die selfstandigwording van die kinders geweldig skaad en veral vir die seun besonder nadelige gevolge, byvoorbeeld die ontwikkeling van homoseksuele tendense, hê. Dit is egter die veranderings wat die rol van die vrou sedert die Industriële Revolusie ondergaan het, wat die mees direkte implikasies vir die gesin in die Westerse samelewing het.

Die rol van die vrou was voor die Industriële Revolusie baie goed afgebaken met 'n groot mate van sekuriteit daaraan verbonde, en haar gesinsrol en werksrol het in een lewenswyse, naamlik werk by die huis, versmelt. In hierdie tyd was daar dan ook vir

haar net een rol, naamlik die tradisionele rol van die huisvrou en moeder.

Deur die Industriële Revolusie is haar werk egter uit die huis weggeneem en is sy mettertyd feitlik werkloos in haar eie huis gelaat deurdat sy vir die eerste keer haar aandeel aan die ekonomiese skema van bedrywighede in die samelewing verloor het, en daar ander rolle, veral die bekoringpatroon vir haar oopgegaan het. Die futiliteit van hierdie bekoringpatroon het egter by 'n aantal vroue tot die eerste emansipasiebeweging gelei — 'n beweging wat mettertyd daartoe gelei het dat vroue in 'n toenemende mate, en veral die ongetroude vrou, weer eens ten volle buite die huis in diens geneem is, sodat in die meeste lande in die Westerse wêreld ongeveer een derde van die totale arbeidsmag van dié lande, uit vroue bestaan.

Ook in Suid-Afrika het die vrou deur die jare in 'n toenemende mate tot die arbeidsmark begin toetree, sodat ongeveer een derde van die totale arbeidsmark in 1970 uit vroue bestaan het en 30 persent van die Blanke arbeidsmark uit vroue bestaan het.

Mettertyd het daar egter in die samelewing verdere veranderings gekom wat daartoe gelei het dat die getroude vrou in 'n tweede emansipasiebeweging begin eis het om ook tot die arbeidsmark toe te tree — 'n eis wat direkte implikasies vir die gesinstruktuur inhou.

Van die belangrikste veranderinge in die samelewing in dié verband is die volgende:

1. Sedert die Industriële Revolusie was daar 'n voortdurende en drastiese afname in kindertal — iets wat nie net die werkklas ten opsigte van kinderversorging verminder het nie, maar wat ook daartoe gelei het dat die vrou gedurende 'n korter periode van haar lewenspan met die versorging van kinders besig is.

2. Saam hiermee kom egter die tweede faktor wat die posisie van die vrou baie meer drasties beïnvloed het, ter sprake, naamlik die

feit dat haar lewensverwagting, as gevolg van vooruitgang op mediese gebied, geweldig gestyg het. So byvoorbeeld het in 1850 slegs die helfte van die vroulike bevolking die ouderdom van 45 bereik, terwyl vandag ongeveer 90 persent die ouderdom van 65 bereik, met die algemene lewensverwagting hier in Suid-Afrika 71 jaar vir Blankevroue.

Hierdie faktore het daartoe gelei dat die vrou dikwels op 'n vroeë leeftyd voor die sogenaamde leë nes te staan kom, waar haar kinders groot en uit die huis is en sy met nog 'n hele aantal jare voor haar sit waarin sy nog lewenskragtig genoeg is om 'n bydrae tot die samelewing te maak. Dit is dus te verstane dat daar in 'n toenemende mate 'n behoefte by 'n groter wordende persentasie van die getroude vrouens ontstaan om op die lang duur iets meer met hul lewens te doen as slegs huisvrou en moeder te wees. Ver al in die grootstad van vandag, waar die vrou dikwels nie haar bure ken nie, haar man heeldag by die werk is en haar kinders uit die huis is, kan sy maklik 'n gevoel van vereensaming, doelloosheid en frustrasie ontwikkel, wat die huweliksverhouding nadelig kan raak.

Die reaksie van vroue op hierdie situasie is uiteenlopend van aard. Sommige reageer daarop deur 'n ooraktiewe deelname aan die sosiale lewe. Ander los die probleem op deur 'n deelname aan verenigingslewe – wat basies 'n sosiaal gesonde reaksie is. 'n Derde groep vroue hanteer die probleem deur weer eens tot die arbeidsmark toe te tree. Hoewel sommige getroude vroue weens ekonomiese noodsaak tot die arbeidsmark toetree, is daar in 'n toenemende mate getroude vroue wat beroepe begin beoefen omdat dit sinvolle inhoud aan hul lewens gee, en hulle 'n groot mate van bevrediging daaruit kry.

Hierdie toetrede van die getroude vrou tot die arbeidsmark kry weliswaar nog teenstand van samelewingskant – veral as die vrou se kinders nog klein is. Tog word hedendaags vry algemeen aanvaar dat veral die getroude vrou wat nog nie kinders het nie, en dié wie

se kinders reeds uit die huis is, wel tot die arbeidswêreld kan toetree. Die feit dat hierdie getroude vroue in 'n toenemende mate tot die arbeidsmark toetree, blyk baie duidelik uit die sogenaamde kameelrugkurwe, wat verkry word as die deelname van die vrou aan die arbeidsmark volgens haar ouderdom ontleed word. Hieruit blyk dit duidelik dat daar 'n afname aan haar deelname aan buitenshuise arbeid is na die 25ste jaar – die tyd wanneer sy normaalweg klein kinders by die huis het, maar dat daar weer 'n toename aan haar deelname is vanaf ongeveer die 35ste jaar – die tyd wanneer haar kinders groter begin word en uit die huis begin gaan (Sullerot, 1969:118).

Hierdie verskeidenheid van rolle wat vir die vrou oopstaan, skep heelwat probleme vir haar, en as hulle nie reg gehanteer word nie, kan hulle probleme in die gesinslewe oplewer.

Omdat daar drie rolle is waaruit die vrou 'n keuse kan doen, is daar by haar 'n mate van onsekerheid oor haar rol, en kan daar vir haar in die uitlewing van haar rol konflikte ontstaan wat 'n gesonde gesinslewe kan benadeel. Ook kan die feit dat sy en haar man verskillende opvattinge het omtrent die aard van die rol wat sy behoort te vervul, tot huweliksonenigheid lei, en so 'n knelpunt in die gesinslewe vorm.

In 'n vorige paragraaf is reeds aangetoon dat die vrou wat slegs huisvrou is, voor probleme te staan kom, wat vir die gesinsharmonie skadelik kan wees. Navorsing toon dan ook aan dat die rol wat aan die bekwame, intelligente en emosioneel volwasse vrou die grootste moontlike bevrediging gee, die sogenaamde vennootskaprol is, waar sy ook 'n beroep beoefen. Hierdie rol hou egter ook nog baie probleme in wat die gesinslewe nadelig kan beïnvloed.

Een so 'n probleem is dat dit soms noodsaaklik is dat die man ook 'n deel van die verantwoordelikhede van die huis op hom moet neem om haar so in staat te stel om voltyds 'n beroep te kan beoefen. Hierdie rolverandering by die man word nog nie hier in

Suid-Afrika met al sy implikasies deur hom aanvaar nie, hoewel navorsingsresultate aandui dat daar tekens van 'n groter aanvaarding is – veral in die stad (Van der Merwe, 1969:37).

'n Ander probleem in hierdie verband is dat, hoewel die man die vrou wel in die huis behulpsaam mag wees, die finale verantwoordelikheid van die huishouding tog nog op haar skouer rus, en dat sy dus saam met haar werk 'n dubbele verantwoordelikheid dra, wat haar moeg en prikkelbaar kan maak en so haar gesinsverhoudings kan benadeel.

'n Derde probleem waarvoor die werkende getroude vrou te staan kom, is dat, as haar kinders nog op 'n voorskoolse stadium is, hulle soveel tyd en aandag eis dat sy letterlik nie haar beroep voltyds kan beoefen nie en dat sy haar volle aandag aan haar kinders moet gee. Die moeder : kind-verhouding gedurende die babaren kleuterstadium is van soveel belang vir die ontwikkeling van die kind dat die moeder gedurende hierdie tyd liefs nie voltyds 'n beroep moet beoefen nie. Selfs as haar kinders op skool is, is dit verkieslik dat sy in die middag saam met hulle tuis moet wees. Daardeur word aan hulle die grootste mate van sekuriteit gegee. Deeltydse werk kan hier 'n belangrike oplossing wees om die posisie van die vrou te vergemaklik en sodoende die druk op die huisgesin te verminder. Ongelukkig is daar nie voldoende deeltydse werk beskikbaar nie. Wessels (1971:53) toon in hierdie verband aan dat aanbod van goed opgeleide vroue vir deeltydse werk die vraag na hulle arbeid aanmerklik oorskry.

Samevattend kan dus, wat die rollestruktuur in die gesin betref, aangedui word dat dit nog tot heelwat knelpunte in die gesin lei, en dat daar grondig gesoek sal moet word na nuwe strukture wat 'n bydrae sal kan maak tot die verligting van hierdie knelpunte in die gesin.

Slot

Wanneer 'n mens 'n terugblik werp op die kne punte in die gesin en op die aspekte ten opsigte waarvan die gesin in ons ingewikkelde samelewing kwesbaar geword het, en dink aan die probleme waarvoor die jonggetroude en ook die ouer getroude paar in die huweliks- en gesinslewe te staan kom, dan kom daar een baie belangrike vraag na vore, naamlik: is ons jongmense voldoende op die huweliks- en gesinslewe voorbereid? Is een van die grootste knelpunte nie die feit dat hulle onvoorbereid met hul grootste lewens-taak begin nie? Is dit nie hoog tyd dat daar op nasionale skaal aandag aan huweliks- en gesinsvoorligting – en nou bedoel ek beslis nie seksvoorligting nie – gegee moet word nie.

Ten slotte wil ek net graag samevattend daarop wys dat dit baie duidelik is dat daar besonder baie knelpunte in die gesinslewe is – knelpunte wat individuele gesinne kwesbaar maak en huwelike op die rotse laat loop. Dit is dus dringend noodsaaklik dat 'n grondige navorsingsprogram begin moet word – navorsing wat baie sal kos en waarvoor, met die huidige toedeling van fondse aan geesteswetenskaplike navorsing, daar beslis nie voldoende fondse sal wees nie – om vas te stel hoe hierdie probleme die beste die hoof gebied kan word. En in hierdie taak van ons moet ons meer toekomsgerig wees en gaan soek na wyses waarop die knelpunte verminder kan word, of moet daar na nuwe hulpstrukture gesoek word waardeur die knelpunte uit die gesin verwyder kan word om dit 'n meer stabiele eenheid te maak.

BRONNELYS

BOSSARD, J.H.S. & BOLL, E.S. 1960. The sociology of child development. New York, Harper & Brothers.

CILLIERS, S.P. 1960. Gesonde gesinsbou, Stellenbosch, Universiteitsuitgewers en Boekhandelaars.

GOODE, W.J. 1963. World revolution and family patterns. Glencoe, Illinois, Free Press.

GOODE, W.J. 1964. The family. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall.

KEYTER, J. de W. 1940. Die huwelik en die gesin. Kaapstad, Nasionale Pers.

KOOY, G.A. 1970. Het modern Westers gezin. Hilversum, Paul Brand.

NEIDHART, F. 1966. Struktur und Wandel der Gesellschaft: die Familie in Deutschland. C.W. Lerke.

PARSONS, T. 1954. Essays in sociological theory. Glencoe, Illinois, Free Press.

PARSONS, T. & BALES, R.F. 1955. Family, socialization and interaction process. Glencoe, Illinois, Free Press.

PRINSLOO, M.J.M. 1957. Blanke vroue-arbeid in die Unie van Suid-Afrika. Van Gorcum.

SULLEROT, E. 1969. De vrouwenarbeid in onze tijd. Bussum, Paul Brand.

VAN DER MERWE, C.F. 1969. Die Afrikaanse landelike en stedelike gesin: 'n vergelykende ondersoek. Pretoria, RGN.

WURZBACHER, G. & CYPRIAN, G. 1973. Probleme der Familie und der Familienpolitik in der S.R.D. Koblenz, Görres Druckerei.

..